

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Вінницький національний технічний університет

***Анотація.** У статті здійснений аналіз основних проблемних аспектів та перешкод в науково-інноваційній діяльності в Україні, аргументована необхідність загальнодержавної стратегії державно-приватного партнерства в науково-інноваційній діяльності та сформовані основні напрямки її розвитку.*

***Ключові слова:** державно-приватне партнерство, стратегія, науково-інноваційна сфера.*

***Summary** The article analyzes the main problematic aspects and obstacles in scientific and innovative activities in Ukraine, argues the need for a national strategy of public-private partnership in scientific and innovative activities and forms the main directions of its development.*

***Keywords:** public-private partnership, strategy, scientific and innovative sphere.*

Суттєвим чинником розвитку національної економіки та створення науково-технологічних переваг країни в умовах глобалізаційних змін є ефективна взаємодія органів державного управління, наукових установ та бізнесових структур. «Здатність до самостійного інноваційного розвитку є основою національної стратегії розвитку». Дане твердження належить главі Китайської Народної Республіки Ху Цзіньтао і, виходячи з вагомості ролі даної країни в сучасних умовах, є небезпідставним. Саме наявний рівень і потенційні можливості інноваційного розвитку Китаю визначили високі темпи економічного зростання [1]. Сучасні умови економічного розвитку держави та регіонів потребують виробничого застосування інноваційних технологій, як неодмінної умови підвищення конкурентоспроможності країни та міжгалузевих комплексів. Забезпечення впровадження інноваційних технологій у виробничі процеси є одним з основних обов'язків держави при реалізації інноваційної політики [2, с. 235].

Важливою передумовою формування наукових і технологічних переваг будь-якої країни є ефективна взаємодія її головних елементів інноваційної системи – держави, науки та приватного сектору. Державно-приватне партнерство (далі – ДПП) в інноваційній сфері – це вагомий механізм розширення ресурсної бази, джерело невикористаних ресурсів, інвестицій, інноваційних можливостей, що об'єднує діяльність державного і приватного секторів економіки. Вивчення особливостей державно-приватного партнерства в інноваційній сфері дає можливість обґрунтувати напрями підвищення ефективності економіки, розробити механізми збереження ресурсів та фінансових можливостей як приватного партнера, так і держави, а також вирішити певні недоліки щодо розподілу ризиків та відповідальності сторін. Узгодження інтересів партнерів – це запорука ефективної співпраці держави і приватного сектору, що дає можливість залучати іноземні інвестиції в національну економіку і тим самим поліпшувати інвестиційний клімат країни [3, с. 373]. Саме у зв'язку з цим і виникає потреба в дослідженні особливостей державно-приватного партнерства інноваційної сфери в Україні та за кордоном.

У сучасних умовах господарювання економічно розвинені держави концентрують свою увагу на безпосередніх процесах реалізації інноваційних програм та проектів на засадах ДПП, що виражається в загальних тенденціях як державного стимулювання, так і активного залучення приватного сектору в розробку і впровадження нових технологій, спрямованих на досягнення бажаного результату. В Україні така форма співпраці державного і приватного секторів знаходиться в процесі становлення, а механізм ДПП у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності законодавчо не врегульований, що обумовлює актуальність досліджень в даній сфері знань.

Метою статті є з'ясування теоретичних засад формування національної стратегії державно-приватного партнерства в науково-інноваційній сфері України. Для її досягнення необхідно визначити сутність та особливості партнерства між державою і приватним сектором в науково-інноваційній діяльності, а також виокремити перешкоди при впровадженні механізмів ДПП, запропонувати форми такого співробітництва на різних етапах інноваційного процесу та розробити основні завдання та шляхи формування інноваційної стратегії державно-приватного партнерства.

В Україні розвиток національної інноваційної системи характеризується численними проблемами, що стримують ефективну розробку та впровадження проєктів в інноваційній діяльності. До основних проблемних аспектів науково-інноваційної діяльності можна віднести: відсутність ефективних стратегій та програм розвитку інноваційної сфери; темпи розвитку й структура інноваційної сфери не відповідають попиту на передові технології з боку економіки; пропонувані наукові результати світового рівня не знаходять застосування в економіці через низьку сприйнятливості підприємницького сектору до інновацій; відсутність економічних стимулів у суб'єктів господарської діяльності здійснювати інноваційну діяльність; скорочення фінансування, недосконалість законодавчої бази та ін.

На думку авторів, одним з найбільш ефективних інструментів при відновленні та активізації інноваційного потенціалу України є державно-приватне партнерство. В Україні загальні організаційно-правові засади взаємодії державного та приватного секторів у традиційних сферах господарювання регулюються Законом України «Про державно-приватне партнерство» [4]. Однак, на сьогоднішній момент в Україні офіційно не визначено сутність, принципи та форми ДПП в науково-інноваційній сфері, що стримує подальшу активізацію даного механізму в науково-технічній та інноваційній діяльності.

ДПП в науково-інноваційній сфері – це сукупність правових, інституційних та інвестиційних механізмів і принципів взаємодії державного та приватного секторів, що направлені на досягнення визначених цілей, об'єднання ресурсів з відповідним розподілом ризику для впровадження науково-інноваційних проєктів згідно пріоритетних напрямків і стратегій розвитку держави.

Досліджуючи вітчизняну систему науково-технологічної та інноваційної діяльності, можна виокремити такі перешкоди при впровадженні механізмів ДПП в науково-інноваційну сферу:

- відсутність відповідного досвіду ефективної взаємодії між державою та приватним сектором у науково-технологічній та інноваційній діяльності;
- недовіра бізнесу до органів державної влади через нестабільність політичної ситуації та нормативно-правового забезпечення;
- відсутність конкретних механізмів взаємодії державного та приватного секторів в інноваційній сфері в існуючому Законі України «Про державно-приватне партнерство»;
- різні цільові характеристики взаємодії науково-дослідного і підприємницького секторів: орієнтація бізнесу на короткострокові цілі, а діяльність науково-дослідних установ спрямована до досліджень довготермінового характеру на базі отримання нових знань;
- наявність технологічних бар'єрів у напрямку комерціалізації знань, отриманих у державному секторі.

З метою подолання вищенаведених перешкод необхідна загальнодержавна стратегія ДПП в науково-інноваційній діяльності для ефективного впровадження механізмів співпраці державного та приватного секторів у сферу науки та інновацій України. Розробка стратегії ДПП в науково-інноваційній сфері повинна перш за все розроблятися у напрямі побудови національної інноваційної системи (далі – НІС). Так, у рамках ДПП повинні бути розроблені форми співпраці у кожній з підсистем НІС. З огляду на це необхідно розбудовувати не лише коопераційні зв'язки у кожній з підсистем, але й між ними загалом [5].

Тому у стратегії ДПП необхідно обов'язково врахувати такі підсистеми НІС:

- державного регулювання: сукупність законодавчих ініціатив і структурно-функціональних інституцій встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в науково-інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем НІС;
- освіти: зовнішні, науково-методичні установи, науково-виробничі підприємства, державні та місцеві органи управління освітою проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;
- генерації знань: наукові установи, державні наукові центри, академічні та галузеві інституції, наукові підрозділи зовні, які розробляють та створюють нові наукові знання і технології;

- інноваційної інфраструктури: виробничо-технологічні, фінансові, інформаційно-аналітичні та експертно-консалтингові складові (технополіси, технопарки, бізнес-інкубатори), експертно-консалтингові та інжинірингові фірми, інституційні державні та приватні інвестори створюють передумови ефективного розвитку НІС за рахунок сучасних, прогресивних форм організацій;

- виробництва: інноваційно активні організації та підприємства виробляють інноваційну продукцію, надають послуги та споживають технологічні інновації.

При цьому завдання держави – створення сприятливих умов для науково-інноваційної діяльності на засадах ДПП (досконала нормативно-правова база, наявність інституцій управління, цільова державна підтримка), а завдання бізнесу – матеріалізація розробок (ефективне управління проектами ДПП). Але не менш важливою у цьому контексті є місія науки – нові розробки та винаходи. У свою чергу освіті відводиться роль підготовки конкурентоспроможних спеціалістів, здатних до створення новацій та управління ними. Тому держава, спільно з іншими учасниками, повинна створити всі необхідні умови для здійснення цього процесу на основі принципів, стратегій та програм державно-приватного партнерства.

Враховуючи мету кооперації державного та приватного сектору, а також досвід розвинутих країн світу, основними завданнями вітчизняної стратегії розвитку ДПП у науково-інноваційній сфері повинні бути:

- розробка програм державно-приватного партнерства як на національному, так і на регіональному рівнях;

- сприяння створенню передових технологій для державного замовлення;

- сприяння інтеграції влади, науки та бізнесу через систему інноваційної інфраструктури (кластерна політика);

- розвиток приватноправових ініціатив у державному науково-дослідному секторі;

- залучення інвестиційних ресурсів у спільні проекти на засадах ДПП;

- впровадження інноваційних рішень у традиційні сфери господарювання, використовуючи сучасні форми ДПП;

- підвищення рівня довіри представників бізнесу до органів державного управління інноваційною сферою;

- формування елементів інституціонального середовища ДПП;

- міжнародне науково-технологічне співробітництво.

Ефективний розподіл функцій між учасниками ДПП допоможе скоротити транзакційні витрати. Так, держава, виходячи з суспільних інтересів, повинна виявляти необхідність та обґрунтовувати доцільність того чи іншого проекту, встановлювати цілі, визначати кількісні та якісні параметри, специфічні форми фінансування, здійснювати конкурсний підбір учасників; забезпечувати виконання попередньо обумовлених обов'язків; організувати проведення моніторингу і оцінку виконання проекту та ін. А приватний партнер має виконувати оперативні функції на різних етапах реалізації проекту, зокрема брати участь у розробці, фінансуванні, створенні інноваційного продукту, впровадження його у виробництво, забезпечення управління та ін. [66].

Узагальнення проведеного аналізу у розвитку ДПП та, враховуючи вищевказані завдання, можна запропонувати основні напрями стратегії державно-приватного партнерства в інноваційній сфері України:

- сприяння поширенню інформації щодо державно-приватного партнерства в науково-інноваційній сфері;

- об'єднання державної та приватної власності в рамках інноваційних проектів на принципах ДПП в інноваційній сфері;

- створення нормативно-правового забезпечення у напрямку інноваційного ДПП та узгодження його з діючим законодавством;

- розробка інноваційних програм ДПП у пріоритетних галузях національного господарства;

- здійснення заходів щодо підвищення довіри між партнерами;

- розвиток соціальної відповідальності між учасниками ДПП;

- сприяння розвитку коопераційних зв'язків між учасниками партнерства на ранніх стадіях інноваційного процесу;

- розвиток партнерства у формуванні інноваційної інфраструктури;

- створення інституцій для здійснення експертизи проектів;

- розвиток системи відповідальності учасників ДПП.

За таких умов для вирішення поставлених завдань стратегії розвитку науково-інноваційної діяльності на засадах партнерства має бути створення сприятливих умов для взаємодії держави, науки, освіти та бізнесу шляхом використання різноманітних форм ДПП в науково-інноваційній сфері. Так, автори підтримують думку Г. Яшевої [7] щодо необхідності розвитку проектів співпраці державного та приватного секторів на різних етапах інноваційного процесу. Партнерство в секторі освіти має реалізуватись в таких моделях як участь державних регіональних органів у розробці освітніх програм в місцевих університетах, організація навчальних семінарів, конференцій з питань менеджменту, маркетингу, логістики, бізнес-планування для суб'єктів бізнесу конкретного регіону.

Формами співпраці на ранніх стадіях інноваційного процесу можуть бути: спільне (інженери державних дослідницьких організацій та підприємницьких структур) виконання дослідницьких робіт; розміщення і реалізація як державного, так і приватного замовлення на науково-технічну та інноваційну продукцію у відповідних науково-дослідних установах, університетах та ін.; передача наукових розробок, отриманих у державних дослідних організаціях, приватному бізнесу; спільне дослідження і кооперація у сфері розробки і виробництва наукомісткої високотехнологічної продукції; спільне конструювання і розробка високотехнологічних товарів, а також вдосконалення дизайну продукту, вдосконалення методів виробництва. Співпраця в інвестиційно-інноваційній діяльності полягає у спільному фінансуванні інноваційних проектів суб'єктами бізнесу та органами державного та регіонального управління, залучення регіональними органами управління іноземного капіталу для створення підприємств з іноземними інвестиціями. ДПП у трансфері технологій може реалізуватися в таких моделях ДПП як створення суб'єктів інноваційної інфраструктури (венчурних фондів, центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів, стартап компаній, вільних економічних зон, технопарків та ін.) з участю державних органів управління.

Співпраця у виробництві інноваційної продукції може відбуватися з використанням таких моделей: створення спільних підприємств і франчайзингових організацій; розміщення державного замовлення на науково-технічну та інноваційну продукцію для державних потреб; співфінансування інноваційних проектів, розвиток стратегічного співробітництва між дослідними і промисловими організаціями різних форм власності у сфері реалізації найважливіших інноваційних проектів державного значення.

Розвиток партнерства на різних етапах інноваційного процесу створює ряд переваг для приватного сектору, які полягають в отриманні для них можливості для інвестицій у ті галузі господарювання, які раніше відносились лише до державного сектору. Але, варто відмітити, що існують певні обмеження у розвитку ДПП. Так, вимоги щодо не погіршення конкурентного середовища закладені в основу найбільш передових програм партнерства держави та бізнесу ОЕСР. Проте, світовий досвід свідчить про те, що дані обмеження нівелюються при виконанні таких вимог [8]:

- 1) у спільному проекті, що проходить конкурсний відбір, беруть участь декілька фірм;
- 2) механізми партнерства мають бути сфокусовані на розвиток ранніх стадій технологій (проект повинен бути спрямований на переважно прикладні, тобто на перед конкурентні дослідження).

Тому більшість країн визначили розвиток партнерства між державним та приватним секторами пріоритетним завданням урядів й усунули перешкоди на шляху такого співробітництва, зокрема, завдяки стимулюванню створення «стартап» компаній і участі дослідників у їхній діяльності, активному залученні приватних інвестицій до фінансування досліджень на ранніх стадіях й формування умов для венчурного фінансування. У багатьох країнах створено необхідні правові й організаційні механізми, що сприяють активізації мотиваційного механізму залучення підприємницьких структур до здійснення спільних науково-дослідних робіт з державними закладами вищої освіти та дослідними інституціями в рамках відповідних державних чи регіональних програм державно-приватного партнерства.

Також, варто зазначити, що багато вітчизняних науковців у сфері інноваційного державно-приватного партнерства надають увагу процесам «зверху-вниз». За таких умов замовлення надходить від держави, де виконавцями переважно є установи державного сектору. Приватний бізнес зазвичай долучається до інноваційного процесу на етапі росту комерціалізації новацій, де ризики є меншими. Але у сучасних умовах такий підхід не створює мотиваційного механізму залучення приватного сектору на ранніх етапах інноваційного процесу. Тому для відновлення довіри у приватного бізнесу до держави необхідно розвивати також механізми взаємозв'язку «знизу-вверх», де приватний сектор виступає замовником науково-технічної продукції.

Виходячи з проведеного аналізу, автори вважають розвиток державно-приватного партнерства у сфері науки та інновацій України має відбуватись через: залучення до розробки програм ДПП та їх виконання представників приватного сектору; налагодження процесу передачі результатів НДДКР, отриманих за рахунок коштів державного бюджету в приватний сектор; розвиток не лише договірних, але й інституційних форм співпраці державного та приватного секторів; сприяння розвитку венчурного фінансування; підтримку малих та середніх інноваційних підприємств; розвиток непрямих форм державної підтримки інноваційних структур; формування регіональних кластерів; організацію круглих столів, конференцій з представниками державних органів управління, освіти, науки та бізнесу.

Таким чином, формування та реалізація національної стратегії державно-приватного партнерства в інноваційній сфері створить ряд переваг:

➤ для державного сектору: залучення бізнесу до суспільно важливих проблем країни; збереження стратегічно важливих об'єктів у державній власності; залучення успішних партнерів до виконання проекту на конкурсній основі (проведення тендеру); підвищення ефективності проектів за рахунок залучення досвіду, знання, ноу-хау, інвестицій приватного сектору; зниження бюджетних витрат за рахунок недержавних засобів; збільшення податкових надходжень; ефективний перерозподіл функцій, що сприяє більшій гнучкості та мобільності в прийнятті рішень; підвищення ефективності використання державних засобів; передача частини ризиків приватному сектору;

➤ для приватного сектору: розширення діяльності за рахунок доступу до традиційно державних сфер та об'єктів господарювання; впровадження науково-технічних досягнень у власну діяльність; отримання та використання державної підтримки у вигляді субсидій, дотацій, дозволів, ліцензій та ін.; розширення інвестиційних можливостей; можливість довгострокового розміщення інвестицій під надійні державні гарантії; покращення економічних показників проектів; використання передового зарубіжного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Королева А. Китайские инновации [Электронный ресурс] / А. Королева // Expert Online. – 2011 – Режим доступа: <http://expert.ru/2011/05/6/kitajskie-innovatsii/>.
2. Solokha D., Kovalov M. The research of methodological ways for increasing the efficiency of use of the innovative Potential of regional social and economic systems. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. Vol. 4. No. 2. P. 235–244. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-2-235-244>
3. Федченко М. А., Косач І. А. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: український та зарубіжний досвід // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. № 2 (66), 2013. С 370-376.
4. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010.– № 40. – Ст. 524 (Зі змін. і допов.).
5. Цыплаков С. С. Первая пятилетка Си Цзиньпина: бой рекой к стене [Электронный ресурс] / С. С. Цыплаков // Независимая газета. – Режим доступа: http://www.ng.ru/courier/2015-12-14/10_china.html.
6. Шенкар О. Китай: вік XXI: Розвиток Китаю, його вплив на світову економіку та геополітичну рівновагу / О. Шенкар / Пер. з англ. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2005. – 208 с.
7. Яшева Г.А. Теоретико-методологические основы и механизмы государственно-частного партнерства в инновационном развитии экономики Беларуси / Г.А. Яшева // Белорусский экономический журнал. – 2011. – № 3. – С. 4–19. – Режим доступа: http://bem.bseu.by/rus/archive/3.11/3_2011_jasheva.pdf.
8. Государственно-частное партнерство в инновационной сфере: мировой опыт и перспективы России / Р.М. Нижегородцев [и др.]; под ред. Р.М. Нижегородцева, С.М. Никитенко, Е.В. Гоосен. – Кемерово: ООО «Сибирская издательская группа», 2012. – 482 с.

Небава Микола Іванович – к.е.н., професор кафедри ЕПВМ. Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця,

Лі Янань – аспірант кафедри ЕПВМ, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця,

Nebava Nikolay Ivanovich - Candidate of Economic Sciences, Professor of the Department of the EPVM. Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Li Yanan - postgraduate student of the department of the EPVM, Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia